

УДК 631.115:336.275

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ ЗАБОРГОВАНОСТІ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

В.С. Ніценко

Одеський державний аграрний університет

О.В. Гуніч

Уманський національний університет садівництва

Ключові слова: заборгованість, сільськогосподарське підприємство, реструктуризація боргу, консультування, проблемні борги

Анотація. У статті розглянуті основні проблеми сільськогосподарських підприємств пов'язані з несвоєчасним погашенням заборгованості. Приділено увагу шляхам реструктуризації заборгованості через механізм зміни умов боргових зобов'язань з метою стабілізації діяльності сільськогосподарських підприємств

Вступ. Поглиблення економічної кризи в Україні негативно відбивається на результатах діяльності підприємств агропромислового комплексу, особливо це стосується сільськогосподарських підприємств.

Через скрутне фінансове становище більшість підприємств не мають доступу до кредитів банків, ринку сільськогосподарської техніки, мінеральних добрив, пестицидів, отрутохімкатів тощо. Знецінення національної грошової одиниці, підвищення ставок банківських кредитів, зниження ціни на продукцію рослинництва і тваринництва не дає можливості здійснювати не тільки розширене, а й просте відтворення.

Тому постає питання якісного вирішення проблемних питань, які безпосередньо стосуються запозичених грошових коштів та реструктуризації заборгованості перед кредиторами і дебіторами.

Метою роботи є дослідження методичних і практичних аспектів відображення дебіторської та кредиторської заборгованості на сільськогосподарських підприємствах, шляхи управління ними та методи оптимізації в умовах ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень. Розглядаючи дослідження провідних фахівців і науковців у даному напрямку можна констатувати, що більшість з них працюють над вирішенням проблем дебіторської та кредиторської заборгованості. Так, В.І. Нечаєв і Л.Н. Герасимова у своїй роботі розглядають питання удосконалення методів аналізу дебіторської заборгованості і грошових коштів [1]. З метою покращення організації управління заборгованістю В. Сопко та В. Завгородній запропонували визначити об'єкти заборгованості відповідно до термінів її погашення та згрупувати за видами заборгованості [2, 3]. У роботах І.І. Мазура [4], Т.О. Осташко [5], В. Федосова [6] та ін. велика увага приділяється питанням реструктуризації заборгованості підприємств.

Результати досліджень. Настання аграрної кризи тестується на макрорівні критичним погіршенням показників розвитку аграрного виробництва в країні або регіоні в порівнянні з попереднім періодом або світовими тенденціями (для регіону – тенденціями розвитку галузі в країні). Кризи на мікрорівні проявляються у різкому погіршенні фінансово-економічних характеристик сільськогосподарського підприємства у динаміці і відображають особливості розвитку конкретного підприємства.

Ідентифікація масштабів кризового стану повинна включати аналітичні і прогнозні результати фундаментальної діагностики банкрутства і визначати можливі напрямки відновлення фінансової рівноваги підприємства.

У наступній таблиці (табл. 1) приведені критерії характеристик масштабів кризового фінансового стану підприємства, а також найбільш адекватні їм способи реагування (включаючи відповідні системи захисту фінансових механізмів).

Таблиця 1. Масштаби кризового фінансового стану підприємства і можливі шляхи виходу із нього

Ймовірність банкрутства по результатам діагностики	Масштаб кризового стану підприємства	Спосіб реагування
Можлива	Легка фінансова криза	Нормалізація поточної фінансової діяльності
Висока	Глибока фінансова криза	Повне використання внутрішніх механізмів фінансової стабілізації
Дуже висока	Фінансова катастрофа	Пошук ефективних форм санації (при невдачі – ліквідація)

Фундаментальна діагностика банкрутства дозволяє найбільш повно розвернути картину кризового фінансового стану підприємства і конкретизувати форми і методи належного його фінансового оздоровлення.

З метою забезпечення якісних змін у структурі співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості необхідно притримуватися відповідного співвідношення.

Одним з найбільш оптимальних показників здорового фінансового стану сільськогосподарських підприємств можна назвати ситуацію, коли кредиторська заборгованість не перевищує дебіторську. Але досягнувши «тимчасового балансу» дебіторської і кредиторської заборгованості, необхідно також досягти і так званого «балансу їх вартості» – витрати, пов'язані з обслуговуванням кредиторської заборгованості, як мінімум, не повинні перевищувати доходів від вигод, які пов'язані з відстроченням власної дебіторської заборгованості.

Якщо ж ситуація виходить за встановлені рамки, то постає проблема погашення заборгованості, тобто проводиться реструктуризація боргів.

Реструктуризація заборгованості буває двох напрямків: кредиторська і дебіторська (рис. 1).

Рис. 1. Реструктуризація заборгованості в сільськогосподарських підприємствах
 Найрозповсюдженим видом кредиторської заборгованості є банківські кредити.

Банківські кредити сільськогосподарським підприємствам на поточні потреби включають кредити на покриття сезонних витрат, а саме: заготівлю кормів, добрив, робочу силу та пальне, а також на купівлю тварин. Кредитами на сезонні витрати найчастіше користуються сільськогосподарські підприємства, оскільки в них зростання витрат відбувається в один період року, а надходження доходів – в інший.

Особливістю кредитування сільськогосподарських підприємств є те, що банки повинні кредитувати весь кругообіг коштів позичальника. Лише у цьому випадку може бути впевненість, що банківські кошти не будуть «заморожені» на якійсь стадії виробництва.

Забезпеченням позичок можуть слугувати (крім звичайних видів майна) врожай та сільськогосподарська техніка.

Потреба в кредиті визначається як різниця між запасами матеріальних цінностей та виробничими витратами, які не перекрыті виходом продукції, з однієї сторони, та власними оборотними коштами сільськогосподарського підприємства та кредиторською заборгованістю, з іншої сторони.

Так, банківські установи, які виступають кредиторами сільського господарства, надають наступні послуги з реструктуризації кредиторської заборгованості [7, 8, 9, 10, 11]: 1. Зміна

графіка погашення основного боргу та відсотків / комісій (у тому числі «кредитні канікули»). 2. Пролонгація строку кредитного договору з метою зниження розміру щомісячного платежу. 3. Зміна валюти кредиту. 4. Надання гнучкого графіка погашення основного боргу, адаптований графік. 5. Переуступка боргу. 6. Зниження відсоткових ставок. 7. Тимчасові пільгові платежі (погашаються тільки відсотки). 8. Конвертація боргу в облігації. 9. Рефінансування. 10. Консолідація. 11. Інші індивідуальні рішення в залежності від ситуації, яка склалася в бізнесі і рівня платоспроможності клієнта.

У той же час практика західних країн показує, що боржник, який забув вчасно звернутися до банку з проханням про реструктуризацію, може чекати в гості колекторів або представників колекторських агентств. Варто нагадати, що в даному випадку мова йде про професійних стягувачів заборгованості, яким банки поступаються правом вимоги [12].

Згідно з чинним законодавством України (Цивільний Кодекс ст. 512-519) кредитор має право продати або переуступити право вимоги по кредиту іншому кредитору [13].

У зв'язку з нестачею висококваліфікованих працівників, які забезпечували б проведення реструктуризації заборгованості на сільськогосподарських підприємствах, важливим є наявність ринку послуг з даного напрямку реструктуризації.

Так, при виникненні труднощів з поверненням кредитів компанії на ринку пропонують наступні послуги по захисту інтересів позичальників: припинення неправомірних дій з боку кредиторів; отримання відстрочки по платежах, розстрочка або реструктуризація заборгованості за кредитом як в досудовому так і в судовому порядку, кредитні канікули; фіксування курсу долара або євро до гривні; оспорювання кредитного договору; мінімізація штрафів за простроченої заборгованості; допомога поручителям за неповерненими або прострочених кредитах; представлення інтересів позичальника у судовому провадженні, захист інтересів позичальників у виконавчому провадженні; повний юридичний супровід відносин позичальника і кредиторів (або осіб, що діють від їхнього імені) [14].

Якщо не розглядати варіант списання простроченої заборгованості щодо проблемного боргу, то у кредитора є чотири альтернативних варіанти дії: самостійне стягнення, стягнення за допомогою третьої сторони (колекторського агентства), реструктуризація та продаж (табл. 2-5).

Таблиця 2. Самостійне стягнення боргів

Переваги	Недоліки
Дохід у вигляді відсотків, штрафів та ін. комісій	Відволікання коштів на формування резервів
Самостійне спілкування з клієнтом і вирішення складних ситуацій	Тривалий процес
Інформація про наявність проблемних боргів не стає публічною	Витрати на стягнення
Ефективно для великих кредитів	Результат не гарантований

Коли говорять про реструктуризацію заборгованості, то в більшості випадків мається на увазі ряд заходів зі стягнення дебіторської заборгованості. В основному це пов'язано з можливістю підприємства зайняти активну позицію щодо вирішення цих питань, на відміну від роботи з кредиторською заборгованістю, коли, незважаючи на всю привабливість розглянутих схем, остаточне рішення у будь-якому випадку залишається за підприємством-кредитором.

Таблиця 3. Передача проблемних боргів колектору

Переваги	Недоліки
Клієнт сплачує комісію тільки за фактом вдалого стягнення боргу	Отримання коштів відбувається тільки у разі вдалої роботи колектора
Підвищення ефективності повернення проблемної заборгованості в порівнянні зі стягненням власними силами	Клієнт зберігає право власності над сумою заборгованості, а також усіма супутніми їй ризиками
Скорочення витрат по стягненню прострочених кредитів	Загроза репутації банку при передачі проблемних боргів неблагонадійному колектору
Очікувані зміни законодавства і бум в колекторському бізнесі можуть призвести до зниження комісій	

Таблиця 4. Реструктуризація проблемних боргів

Переваги	Недоліки
Банк зберігає свого клієнта і залишає виданий кредит у себе на балансі	Застосовується лише по відношенню до платоспроможних позичальників
Ефективно для великих кредитів	Неможливість швидкого повернення виданих в кредит коштів
При роботі з досить платоспроможними позичальниками іноді дозволяє повернути грошові кошти повністю	Складність координації дій у випадку наявності у позичальника великої кількості кредиторів

Таблиця 5. Продаж проблемних боргів

Переваги	Недоліки
Дохід від реінвестування коштів, виручених під час продажу проблемного боргу	Можливе погіршення репутації серед клієнтів при продажу боргів неперевіреними особам
Зниження податкових витрат за рахунок податку на прибуток, що нараховується на відсотки, штрафи та інші комісії	Дисконт при продажу проблемного боргу (залежить від терміну прострочення кредиту і може бути досить істотним)
Скорочення обсягу коштів, що відволікаються на резервування	Обмеженість законодавства (приклад: реєстрація заставного майна)
Скорочення витрат по стягненню прострочених кредитів	

Розглянемо деякі основи роботи підприємства з дебіторською заборгованістю, головним завданням якої є ефективна правова взаємодія з боржниками (дебіторами), яка не виконала або неналежним чином виконала договірні зобов'язання, з метою отримання від них належних кредиторів грошових та інших коштів в оптимальні терміни.

Ми згідні з поглядом більшості вчених щодо визначення основних напрямів реструктуризація підприємств-дебіторів: заміна осіб у зобов'язаннях (шляхом поступки прав вимоги і переведення боргу); зміна термінів заборгованості; зміна сум боргу (у тому числі пов'язану із зміною термінів заборгованості); зміна схеми погашення і способів виконання зобов'язань.

Для вибору стратегії роботи з кожним із боржників необхідно на першому етапі провести інвентаризацію всієї заборгованості з виділенням з неї трьох основних груп: безнадійна; сумнівна; перспективна до стягнення.

До перших двох груп дебіторів доцільно застосувати поступку прав вимоги, регламентовану главою 50 Цивільного кодексу України [13]. Названі угоди дозволять скоротити додаткові витрат, пов'язані із судовими процедурами і від найчастіше неясної судової перспективи; в досить короткі терміни дозволять поповнити активи реально ліквідними засобами (грошовими та іншими оборотними активами). У разі укладення договорів про відступлення права вимоги за участю кредиторів підприємства можливе застосування взаємозаліків і відповідне зменшення суми кредиторської заборгованості підприємства.

Для реалізації даного завдання необхідна розробка грамотного макета угоди про відступлення прав вимоги та спільні зусилля юридичної, фінансової служб та служби маркетингу для укладання названих угод з низкою організацій.

За рештою дебіторів, термін виконання зобов'язань яких настав досить давно, доцільно звернутися до суду з позовами, аж до арешту та реалізації їх майна.

Доцільно також виділити із загальних сум кредиторської та дебіторської заборгованості заборгованість зі строком позовної давності (більше трьох років) і зробити її списання відповідно на прибуток або збитки підприємства.

Особливу увагу слід приділити операцій з використанням векселів та інших цінних паперів сумнівного характеру.

Висновки. За результатами проведених досліджень можна зробити наступні висновки:

1. Нестабільність зовнішнього середовища (знецінення грошової одиниці, підвищення відсотків за кредитами тощо) по відношенню до підприємств ще більше погіршує, і без того важке, їх фінансове становище.

2. Слабка матеріально-технічна і фінансова база сільськогосподарських підприємств не дозволяє своєчасно розраховуватися за отриманими кредитами і відсотками по ним.

3. Несвоєчасність повернення боргу (кредиторського або дебіторського) змушує звертатися до процесу реструктуризації, який за згодою сторін не знищить бізнес підприємства-боржника, а дасть можливість стабілізувати його діяльність у перспективі.

Література

1. Нечаев В.И. Совершенствование методов анализа дебиторской задолженности и

денежных средств с целью снижения финансовых рисков предприятия / В.И. Нечаев, Л.Н. Герасимова // Аудит и финансовый анализ. – 2007. – № 5.

2. Завгородній В.П. Автоматизація бухгалтерського обліку, контролю, аналізу та аудиту / В.П. Завгородній. – К.: А.С.К., 1998.

3. Сопко В.В. Організація і методика проведення аудиту: Навч.-практичний посібник / В.В. Сопко, В.П. Шило, Н.І. Верхоглядова, С.Б. Ільїна. – К.: Професіонал, 2006.

4. Мазур И.И. Реструктуризация предприятий и компаний: Справочное пособие / И.И. Мазур, В.Д. Шапиро, С.А. Титов, Л.В. Элькина. – М.: Высшая школа, 2000. – 567 с.

5. Реструктуризація та фінансове оздоровлення сільськогосподарських підприємств: Посібник / Програма підвищення рівня життя сільського населення в Україні. – К., 2005. – 480 с.

6. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями: Монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін. – К.: КНЕУ, 2002. – 387 с.

7. Програма реструктуризації кредитної задолженности // АКБ «Індустріалбанк». – Доступ до сторінки: <http://www.industrialbank.ua>.

8. Реструктуризація кредитної задолженности // ОТП Банк. – Доступ к странице: <http://www.otpbank.com.ua>.

9. Програма реструктуризації кредитов // Банк ВТБ24. – Доступ к странице: <http://www.vtb24.ru>.

10. Реструктуризація в Україні законодавельно не прописана. В перспективе – долги по евробондам // Экономическая правда. – 2009. – 8 жовтня.

11. Реструктуризація долга // Всеукраїнська громадська організація «Соціальне партнерство». – Доступ до сторінки: <http://www.soc-partnerstvo.org/ownrestr>.

12. Антощук Л. Реструктуризація кредита может помочь погасить проблемный кредит / Л. Антощук // Сейчас. – 2007.

13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV з подальшими змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44.

14. Антиколлектор, рассрочка или реструктуризація задолженности // ООО «Ольга Демченко и партнеры». – Доступ к странице: www.antiraid.com.ua.

Ниценко В.С., Гунич О.В. **Реструктуризація задолженности в сельскохозяйственных предприятиях**

Аннотация. В статье рассмотрены основные проблемы сельскохозяйственных предприятий связанные с несвоевременным погашением задолженности. Уделено внимание путям реструктуризации задолженности через механизм изменения условий долговых обязательств в целях стабилизации деятельности сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: задолженность, сельскохозяйственное предприятие, реструктуризація долга, консультування, проблемные долги.

Nitsenko V.S., Gunich O.V. **Restructuring of debts at the agricultural enterprises**

Summary. In the article basic problems of the agricultural enterprises connected with the inopportune repayment and possibility of change of the promissory notes are considered.

Key words: debts, the agricultural enterprise, restructuring of debts, consultation, problem debts.